

Conf. univ. dr. Norel NEAGU

Drept penal. Partea generală

Ediția a II-a, revăzută și adăugită

Universul Juridic

București

-2021-

Cuprins

Cuvânt înainte	5
Capitolul I. Aspecte introductive	7
Secțiunea I Dreptul penal ca ramură de drept	7
§1. Definiție	7
§2. Funcțiile dreptului penal	8
§3. Caracterele dreptului penal	9
§4. Sistemul de drept penal actual.....	10
§5. Evoluția dreptului penal	11
§6. Știința dreptului penal	13
Secțiunea a II-a. Principiile dreptului penal	15
§1. Incriminarea în dreptul penal. Principii adresabile în principal legiuitorului	16
§1.1. Teorii privind criteriile de incriminare	16
§1.1.1. Principiul vătămării	16
§1.1.2. Teoria bunurilor juridice	18
§1.1.3. Teoria analizei economice a dreptului	19
§1.2. Principii de limitare a incriminării	20
§1.2.1. Principiul conferirii competențelor	21
§1.2.2. Principiul proporționalității și regula ultima ratio	22
§1.2.3. Principiul subsidiarității	24
§1.2.4. Principiul funcționalității	24
§1.2.5. Principiul controlului judiciar al procesului legislativ	25
§2. Principii fundamentale în elaborarea și aplicarea normelor penale.....	26
§2.1. Principiul legalității incriminării și sancțiunilor.....	27
§2.2. Principiul egalității în fața legii penale	30
§2.3. Principiul umanismului	32
Secțiunea a III-a. Izvoarele dreptului penal	33
§1. Noțiunea de izvor de drept penal	33
§2. Izvoare formale interne de drept penal.....	35
§2.1. Legea penală	35
§2.2. Jurisprudența obligatorie	39
§2.3. Cutuma?	43
§3. Izvoare formale internaționale de drept penal.....	44
§3.1. Tratatate și convenții internaționale	44
§3.2. Acte adoptate la nivelul Uniunii Europene	45
§3.3. Jurisprudența internațională	49
Secțiunea a IV-a. Norma juridică penală și interpretarea acesteia	51
§1. Noțiunea și structura normei juridice penale.....	51
§2. Clasificarea normelor juridice penale	53
§3. Interpretarea normelor juridice penale	57
§3.1. Formele interpretării.....	58

§3.2. Metodele sau procedeele de interpretare	59
§3.3. Limitele interpretării	61
Secțiunea a V-a. Raportul juridic penal	62
§1. Noțiune. Tipuri de raporturi juridice penale.....	62
§2. Raportul juridic penal de conformare.....	63
§2.1. Noțiune. Elementele raportului juridic penal de conformare	63
§2.2. Nașterea, modificarea și stingerea raportului juridic penal de conformare	64
§3. Raportul juridic penal de conflict.....	65
§3.1. Noțiune. Elementele raportului juridic penal de conflict	65
§3.2. Nașterea, modificarea și stingerea raportului juridic penal de conflict	66
Capitolul II. Infrațiunea și trăsăturile esențiale ale acesteia	68
Secțiunea I. Noțiunea de infracțiune	68
§1. Noțiune	68
§2. Definiție.....	69
Secțiunea a II-a. Trăsăturile esențiale ale infracțiunii	70
§1. Trăsăturile esențiale în concepția redactorilor codului penal	70
§2. Trăsăturile esențiale în concepția doctrinei	72
§3. Trăsăturile esențiale în reglementarea codului penal	76
Secțiunea a III-a. Fapta prevăzută de legea penală	77
§1. Obiectul infracțiunii	78
§1.1. Obiectul material și obiectul juridic al infracțiunii	79
§1.2. Obiectul simplu și obiectul complex al infracțiunii	81
§2. Subiecții infracțiunii.....	82
§2.1. Subiectul activ al infracțiunii	82
§2.2. Subiectul pasiv al infracțiunii.....	84
§3. Situația premisă.....	85
§4. Elementul material	86
§5. Condiții esențiale pentru existența infracțiunii.....	89
§6. Urmarea imediată	90
§7. Legătura de cauzalitate.....	93
Secțiunea a IV-a. Vinovăția	93
Subsecțiunea I. Condițiile vinovăției	94
§1. Factorii vinovăției	94
§2. Formele vinovăției.....	94
§2.1. Intenția.....	95
§2.2. Culpă	98
§2.3. Intenția depășită (praeterintenția).....	102
§3. Mobilul și scopul.....	103
§3.1. Mobilul	104
§3.2. Scopul.....	105
§4. Reguli privind incriminarea în funcție de formele vinovăției	106
Subsecțiunea a II-a. Imputabilitatea	106
§1. Condițiile imputabilității	107
§1.1. Posibilitatea prevederii faptei (conștiința sau factorul intelectual)	108

§1.2. Posibilitatea de a-și determina în mod liber voința (libertatea de voință și acțiune)	109
§2. Teoria imputării obiective	109
Secțiunea a V-a. Cauzele justificative	112
Subsecțiunea I. Considerații generale	112
§1. Cauzele care exclud infracțiunea	112
§2. Cauzele justificative	114
Subsecțiunea a II-a. Legitima apărare	116
§1. Noțiune	116
§2. Condiții	116
§2.1. Condițiile atacului	116
§2.2. Condițiile apărării	122
§3. Legitima apărare prezumată	126
§4. Efecte	126
Subsecțiunea a III-a. Starea de necesitate	127
§1. Noțiune	127
§2. Condiții	128
§2.1. Condițiile pericolului	128
§2.2. Condițiile acțiunii de salvare	132
§3. Efecte	136
Subsecțiunea a IV-a. Exercitarea unui drept sau îndeplinirea unei obligații	137
§1. Noțiune	137
§2. Exercitarea unui drept	138
§3. Îndeplinirea unei obligații	141
§4. Efecte	145
Subsecțiunea a V-a. Consimțământul persoanei vătămate	146
§1. Noțiune	146
§2. Condiții	147
§3. Efecte	150
Secțiunea a VI-a. Cauzele de neimputabilitate	151
Subsecțiunea I. Considerații generale	151
Subsecțiunea a II-a. Constrângerea fizică	152
§1. Noțiune	152
§2. Condiții	152
§3. Efecte	154
Subsecțiunea a III-a. Constrângerea morală	155
§1. Noțiune	155
§2. Condiții	155
§3. Efecte	158
Subsecțiunea a IV-a. Excesul neimputabil	159
§1. Noțiune	159
§2. Excesul de apărare	160
§3. Excesul de salvare	163
§4. Efecte	164
Subsecțiunea a V-a. Minoritatea făptuitorului	165
§1. Noțiune	165

§2. Condiții.....	165
§3. Efecte.....	167
Subsecțiunea a VI-a. Iresponsabilitatea	169
§1. Noțiune.....	169
§2. Condiții.....	169
§3. Efecte.....	174
Subsecțiunea a VII-a. Intoxicația	174
§1. Noțiune.....	174
§2. Condiții.....	175
§3. Efecte.....	177
Subsecțiunea a VIII-a. Eroarea.....	178
§1. Noțiune	178
§2. Condiții.....	180
§2.1. Eroarea asupra elementelor constitutive ale infracțiunii	180
§2.2. Eroarea asupra caracterului ilicit al faptei	183
§2.3. Eroarea asupra caracterului agravat al faptei	187
§3. Efecte.....	189
Subsecțiunea a IX-a. Cazul fortuit	190
§1. Noțiune.....	190
§2. Condiții.....	191
§3. Efecte.....	195
Secțiunea a VII-a. Clasificarea infracțiunilor.....	196
§1. Clasificare uniformă, bipartită sau tripartită a infracțiunilor.....	196
§2. Infracțiuni politice, infracțiuni militare și infracțiuni de drept comun	197
§3. Infracțiuni cu conținut unic, cu conținut alternativ și infracțiuni cu conținuturi alternative	198
§4. Infracțiuni simple și infracțiuni complexe.....	200
§5. Infracțiuni materiale și infracțiuni formale	201
§6. Infracțiuni cu subiect necalificat, cu subiect calificat și <i>in persona propria</i>	201
§7. Infracțiuni tipice și atipice.....	202
§8. Infracțiuni de pericol și infracțiuni de rezultat	203
§9. Infracțiuni intenționate, <i>praeterintenționate</i> și infracțiuni săvârșite din culpă	204
Capitolul III. Formele și variantele infracțiunii	205
Secțiunea I. Fazele de desfășurare a infracțiunii	205
§1. Perioade în desfășurarea activității infracționale.....	205
§2. Perioada internă.....	206
§3. Perioada externă	207
Secțiunea a II-a. Actele de pregătire	208
§1. Noțiune.....	208
§2. Condiții.....	209
§3. Incriminare și sancționare	210
Secțiunea a III-a. Tentativa	212
§1. Noțiune.....	212

§2. Condiții.....	213
§3. Clasificare	216
§4. Infracțiuni la care tentativa nu este posibilă.....	220
§5. Incriminare și sancționare	221
Secțiunea a IV-a. Cauzele de nepedepsire	223
§1. Considerații generale.....	223
§2. Desistarea	224
§2.1. Noțiune.....	224
§2.2. Condiții.....	224
§2.3. Efecte	227
§3. Împiedicarea producerii rezultatului	228
§3.1. Noțiune	228
§3.2. Condiții.....	229
§3.3. Efecte	231
Secțiunea a V-a. Consumarea și epuizarea infracțiunii.....	232
§1. Consumarea infracțiunii	232
§2. Epuizarea infracțiunii	233
Secțiunea a VI-a. Variantele infracțiunii.....	234
Capitolul IV. Unitatea de infracțiune.....	237
Secțiunea I. Unitatea de infracțiune – noțiuni și clasificare	237
§1. Noțiune.....	237
§2. Clasificare	238
Secțiunea a II-a. Infracțiunea simplă.....	241
Secțiunea a III-a. Infracțiunea continuă	243
§1. Noțiune.....	243
§2. Clasificare	244
§3. Data comiterii infracțiunii continue. Efecte	245
Secțiunea a IV-a. Infracțiunea complexă	246
§1. Noțiune.....	246
§2. Clasificare	248
§3. Sancționare.....	249
Secțiunea a V-a. Infracțiunea de obicei.....	250
§1. Noțiune.....	250
§2. Data săvârșirii infracțiunii. Efecte.....	252
Secțiunea a VI-a. Infracțiunea continuată	253
§1. Noțiune.....	253
§2. Condiții.....	254
§3. Data săvârșirii infracțiunii. Efecte.....	259
Secțiunea a VII-a. Infracțiunea deviată.....	261
§1. Noțiune.....	261
§2. Clasificare	261
§3. Natură juridică. Efecte	262
Secțiunea a VIII-a. Infracțiunea progresivă	263
§1. Noțiune.....	263
§2. Efecte	266

Capitolul V. Pluralitatea de făptuitori	268
Secțiunea I. Considerații generale privind pluralitatea de făptuitori	268
§1. Noțiune	268
§2. Condiții	269
§3. Formele pluralității de făptuitori	270
§3.1. Pluralitatea naturală	270
§3.2. Pluralitatea constituită	271
§3.3. Pluralitatea ocazională (participația penală)	272
Secțiunea a II-a. Participația penală	273
Subsecțiunea I. Considerații generale	273
§1. Noțiune și caracterizare	273
§2. Felurile participației penale	274
§3. Natura juridică și caracteristicile participației penale	275
Subsecțiunea a II-a. Co(autoratul)	276
§1. Autorul și autoratul	276
§2. Coautoratul	277
§2.1. Noțiune	277
§2.2. Condiții	277
§2.3. Infracțiuni la care coautoratul nu este posibil	280
Subsecțiunea a III-a. Instigarea	280
§1. Noțiune	280
§2. Condiții	281
§3. Formele instigării	283
§4. Acte de instigare prevăzute ca infracțiuni de sine stătătoare	284
Subsecțiunea a IV-a. Complicitatea	285
§1. Noțiune	285
§2. Condiții	285
§3. Felurile complicității	289
Subsecțiunea a V-a. Participația improprie	289
§1. Noțiune	289
§2. Modalitatea intenție-culpă	291
§3. Modalitatea intenție – lipsă vinovăție	292
Subsecțiunea a VI-a. Sanționarea participației	293
§1. Circumstanțe personale și reale	293
§1.1. Circumstanțe personale	293
§1.2. Circumstanțe reale	294
§2. Sanționarea participației	294
§2.1. Sanționarea participației proprii	295
§2.2. Sanționarea participației improprie	295
§3. Cauză de nepedepsire	296
Capitolul VI. Răspunderea penală și cauzele care înlătură răspunderea penală	298
Secțiunea I. Răspunderea penală	298
§1. Noțiunea răspunderii penale. Necesitatea reglementării	298
§2. Principiile răspunderii penale	300
§2.1. Infracțiunea este singurul temei al răspunderii penale	300

§2.2. Principiul răspunderii penale personale	301
§2.3. Principiul inevitabilității răspunderii penale	301
§2.4. Principiul unicității răspunderii penale (ne bis in idem)	301
§2.5. Principiul promptitudinii răspunderii penale.....	302
Secțiunea a II-a. Cauzele care înlătură răspunderea penală	303
Subsecțiunea I. Amnistia.....	304
§1. Noțiune și caracterizare	304
§2. Clasificare	305
§3. Obiectul amnistiei	308
§4. Efectele amnistiei	310
Subsecțiunea a II-a. Prescripția răspunderii penale.....	311
§1. Noțiune și caracterizare	311
§2. Termenele prescripției răspunderii penale	312
§3. Întreruperea și suspendarea cursului prescripției răspunderii penale	315
§3.1. Întreruperea cursului prescripției răspunderii penale. Prescripția specială.....	316
§3.2. Suspendarea cursului prescripției răspunderii penale	317
§4. Efectele prescripției răspunderii penale	318
Subsecțiunea a III-a. Lipsa sau retragerea plângerii prealabile.....	320
§1. Plângerea prealabilă. Noțiune și caracterizare	320
§2. Lipsa plângerii prealabile.....	322
§2.1. Noțiune și caracterizare.....	322
§2.2. Efecte	324
§3. Retragerea plângerii prealabile	325
§3.1. Noțiune și caracterizare.....	325
§3.2. Efecte	327
Subsecțiunea a IV-a. Împăcarea.....	328
§1. Noțiune și caracterizare.....	328
§2. Efecte	330
Subsecțiunea a V-a. Acordul de mediere	331
§1. Noțiune și caracterizare.....	331
§2. Efecte	334
Capitolul VII. Pedepsele aplicabile persoanei fizice	335
Secțiunea I. Noțiunea, scopul și funcțiile pedepsei.....	335
Subsecțiunea I. Considerații introductive privind sistemul sancționator în dreptul penal.....	335
Subsecțiunea a II-a. Pedepsa ca sancțiune de drept penal	337
§1. Noțiune, scop, funcții	337
§2. Noțiunea de pedeapsă și criterii de identificare în jurisprudența CEDO	337
Subsecțiunea a III-a. Categoriile pedepselor.....	339
Secțiunea a II-a. Pedepsele principale aplicabile persoanei fizice	340
Subsecțiunea I. Detențiunea pe viață	340
§1. Noțiune.....	340
§2. Aplicarea pedepsei detențiunii pe viață în cazul pluralității de infracțiuni	341
§3. Regim de executare	341

§4. Cazuri de neaplicare (comutare) sau înlocuire a pedepsei detențiunii pe viață.....	341
§5. Efectele cauzelor de reducere a pedepsei și alte consecințe juridice.....	343
§6. Aplicarea sancțiunilor sau măsurilor prevăzute de lege alături de pedeapsa detențiunii pe viață.....	343
Subsecțiunea a II-a. Închisoarea.....	343
§1. Noțiune, limite generale, caracteristici.....	343
§2. Regimuri de executare ale pedepsei închisorii.....	344
§3. Durata executării pedepsei. Computarea pedepselor și a măsurilor preventive.....	346
Subsecțiunea a III-a. Amenda.....	346
§1. Noțiune, quantum, criterii de aplicare.....	346
§2. Amenda care însoțește pedeapsa închisorii.....	349
§3. Înlocuirea pedepsei amenzii cu pedeapsa închisorii.....	351
§4. Executarea pedepsei amenzii prin prestarea unei munci neremunerate în folosul comunității.....	352
§5. Executarea pedepsei amenzii. Punerea în executare a închisorii sau muncii în folosul comunității în cazul neplății amenzii. Computarea reținerii sau arestării preventive.....	353
§6. Situații tranzitorii.....	353
Secțiunea a III-a. Pedepsele complementare și pedeapsa accesorie.....	354
Subsecțiunea I. Pedepsele complementare.....	354
§1. Pedeapsa complementară a interzicerii exercitării unor drepturi.....	355
§1.1. Conținutul pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	355
§1.2. Aplicarea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	362
§1.3. Executarea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	366
§1.4. Comunicarea dispunerii pedepsei complementare.....	368
§1.5. Permisuni în executarea pedepsei complementare a interzicerii exercitării unor drepturi.....	370
§1.6. Situații tranzitorii.....	370
§2. Degradarea militară.....	371
§2.1. Noțiune.....	371
§2.2. Aplicare obligatorie sau facultativă.....	371
§2.3. Punere în executare.....	372
§2.4. Situații tranzitorii.....	372
§3. Publicarea hotărârii definitive de condamnare.....	372
§3.1. Noțiune și aplicare.....	372
§3.2. Punere în executare.....	373
§3.3. Situații tranzitorii.....	374
Subsecțiunea a II-a. Pedeapsa accesorie.....	374
§1. Noțiune și aplicare.....	374
§2. Conținutul, modul de executare și durata pedepsei accesorii.....	376
§3. Situații tranzitorii.....	378

Capitolul VIII. Măsurile de siguranță	379
Secțiunea I. Considerații introductive privind măsurile de siguranță	379
§1. Noțiunea și necesitatea măsurilor de siguranță	379
§2. Natura juridică a măsurilor de siguranță	380
§3. Scopul și condițiile măsurilor de siguranță	382
§4. Categoriile măsurilor de siguranță	384
Secțiunea a II-a. Regimul măsurilor de siguranță	386
Subsecțiunea I. Obligarea la tratament medical	386
§1. Noțiune și durată	386
§2. Aplicare și executare	387
§3. Obligațiile în legătură cu tratamentul medical	389
§4. Înlocuirea sau încetarea obligării la tratament medical	390
Subsecțiunea a II-a. Internarea medicală	390
§1. Noțiune și durată	390
§2. Aplicare și executare	393
§3. Obligațiile în legătură cu internarea medicală	395
§4. Menținerea, înlocuirea sau încetarea măsurii internării medicale	395
Subsecțiunea a III-a. Interzicerea ocupării unei funcții sau a exercitării unei profesii	396
§1. Noțiune și durată	396
§2. Aplicare și executare	397
§3. Diferența față de pedeapsa complementară a interzicerii ocupării unei funcții sau exercitării unei profesii	398
Subsecțiunea a IV-a. Confiscarea specială	399
§1. Noțiune și caracterizare	399
§2. Categoriile de bunuri supuse confiscării	402
§3. Procedura confiscării speciale	409
Subsecțiunea a V-a. Confiscarea extinsă	410
§1. Noțiune și caracterizare	410
§2. Condițiile confiscării extinse	412
§3. Procedura confiscării extinse	416
Capitolul IX. Pluralitatea de infracțiuni	418
Secțiunea I. Pluralitatea de infracțiuni și formele acesteia	418
§1. Noțiune	418
§2. Formele pluralității de infracțiuni	418
Secțiunea a II-a. Concursul de infracțiuni	419
§1. Noțiune	419
§2. Condiții	419
§3. Formele concursului de infracțiuni	423
§4. Sancționarea concursului de infracțiuni	425
§4.1. Considerații generale privind sancționarea concursului de infracțiuni	425
§4.2. Stabilirea pedepsei principale rezultante în cazul concursului de infracțiuni	426
§4.3. Contopirea pedepselor pentru infracțiuni concurente	430

§4.4. Pedepsele complementare, pedepsele accesorii și măsurile de siguranță în cazul concursului de infracțiuni.....	431
Secțiunea a III-a. Recidiva	433
§1. Noțiune	433
§2. Formele recidivei	434
§3. Termenii recidivei	435
§3.1. Condițiile primului termen al recidivei	435
§3.2. Condițiile celui de-al doilea termen al recidivei.....	438
§4. Sanționarea recidivei	440
§4.1. Reguli generale de sancționare.....	440
§4.2. Diferențierea între recidiva postcondamnatorie și recidiva postexecutorie	441
§4.3. Sanționarea recidivei postcondamnatorii.....	443
§4.4. Sanționarea recidivei postexecutorii.....	446
§4.5. Descoperirea ulterioară a stării de recidivă	447
§4.6. Reguli de aplicare a pedepselor complementare, accesorii sau măsurilor de siguranță în caz de recidivă	447
Secțiunea a IV-a. Pluralitatea intermediară	449
§1. Definiție.....	449
§2. Condiții.....	449
§3. Sanționare.....	453
Capitolul X. Individualizarea stabilirii și aplicării pedepselor	454
Secțiunea I. Noțiunea și formele individualizării pedepselor.....	454
Secțiunea a II-a. Criteriile generale de individualizare a pedepsei	455
§1. Necesitatea reglementării criteriilor generale de individualizare a pedepsei.....	455
§2. Examinarea criteriilor generale de individualizare a pedepsei.....	456
§3. Evaluarea criteriilor generale în stabilirea pedepsei. Alte criterii de individualizare	463
Secțiunea a III-a. Cauzele de atenuare și agravare	463
Subsecțiunea I. Dispoziții generale	463
Subsecțiunea a II-a. Circumstanțele atenuante	466
§1. Circumstanțele atenuante legale.....	466
§1.1. Provocarea.....	467
§1.2. Depășirea limitelor legitimei apărări (excesul scuzabil)	471
§1.3. Depășirea limitelor stării de necesitate (excesul scuzabil)	473
§1.4. Acoperirea integrală a prejudiciului material cauzat prin infracțiune	474
§2. Circumstanțele atenuante judiciare	476
§2.1. Eforturile depuse de infractor pentru înlăturarea sau diminuarea consecințelor infracțiunii	477
§2.2. Împrejurările legate de fapta comisă, care diminuează gravitatea infracțiunii sau pericolozitatea făptuitorului	477
§3. Efectele circumstanțelor atenuante.....	478
§3.1. Reducerea limitelor de pedeapsă ca efect al aplicării circumstanțelor atenuante în cazul închisorii.....	478

§3.2. Reducerea limitelor de pedeapsă ca efect al aplicării circumstanțelor atenuante în cazul amenzii	479
§3.3. Stabilirea pedepsei ca efect al aplicării circumstanțelor atenuante în cazul detențiunii pe viață.....	480
§3.4. Efectele aplicării circumstanțelor atenuante în cazul pedepselor complementare sau accesorii, ori a măsurilor de siguranță.....	480
Subsecțiunea a III-a. Circumstanțele agravante	481
§1. Circumstanțele agravante legale	481
§1.1. Săvârșirea faptei de trei sau mai multe persoane împreună	482
§1.2. Săvârșirea infracțiunii prin cruzimi sau supunerea victimei la tratamente degradante	484
§1.3. Săvârșirea infracțiunii prin metode sau mijloace de natură să pună în pericol alte persoane ori bunuri.....	485
§1.4. Săvârșirea infracțiunii de către un infractor major, dacă aceasta a fost comisă împreună cu un minor	486
§1.5. Săvârșirea infracțiunii profitând de starea de vădită vulnerabilitate a persoanei vătămate, datorată vârstei, stării de sănătate, infirmității sau altor cauze.....	486
§1.6. Săvârșirea infracțiunii în stare de intoxicație voluntară cu alcool sau cu alte substanțe psihoactive, când a fost provocată în vederea comiterii infracțiunii	487
§1.7. Săvârșirea infracțiunii de către o persoană care a profitat de situația prilejuită de o calamitate, de starea de asediu sau de starea de urgență	488
§1.8. Săvârșirea infracțiunii pentru motive legate de rasă, naționalitate, etnie, limbă, religie, gen, orientare sexuală, opinie ori apartenență politică, avere, origine socială, vârstă, dizabilitate, boală cronică necontagioasă sau infecție HIV/SIDA ori pentru alte împrejurări de același fel, considerate de făptuitor drept cauze ale inferiorității unei persoane în raport cu celelalte	490
§2. Circumstanțe agravante speciale	491
§3. Efectele circumstanțelor agravante	491
§3.1. Efectul aplicării circumstanțelor agravante în cazul închisorii	492
§3.2. Efectul aplicării circumstanțelor agravante în cazul amenzii.....	492
§3.3. Efectul circumstanțelor agravante speciale	492
Subsecțiunea a IV-a. Concursul între cauze de atenuare sau de agravare.....	493
§1. Concursul între cauzele de atenuare.....	493
§2. Concursul între cauzele de agravare	494
§3. Concursul între cauzele de atenuare și cauzele de agravare.....	494
Secțiunea a IV-a. Renunțarea la aplicarea pedepsei.....	495
§1. Noțiune și caracterizare.....	495
§2. Condițiile renunțării la aplicarea pedepsei.....	496
§2.1. Condiții privind infracțiunea	496
§2.2. Condiții privind infractorul	500
§3. Cazuri speciale de aplicare.....	505
§4. Anularea renunțării la aplicarea pedepsei	505
§4.1. Condițiile anulării renunțării la aplicarea pedepsei.....	506
§4.2. Efectele anulării renunțării la aplicarea pedepsei.....	508

§5. Efectele renunțării la aplicarea pedepsei	509
Secțiunea a V-a. Amânarea aplicării pedepsei	511
§1. Noțiune și caracterizare	511
§2. Condițiile amânării aplicării pedepsei	512
§2.1. Condiții privind infracțiunea	513
§2.2. Condiții privind infractorul	515
§3. Cazuri speciale de aplicare	519
§4. Termenul de supraveghere. Măsurile de supraveghere și obligații	520
§4.1. Termenul de supraveghere	520
§4.2. Măsurile de supraveghere	521
§4.3. Obligațiile	522
§4.4. Supravegherea	526
§4.5. Modificarea sau încetarea obligațiilor	527
§5. Revocarea amânării aplicării pedepsei	528
§5.1. Revocarea obligatorie în caz de nerespectare a măsurilor de supraveghere ori de neexecutare a obligațiilor impuse, cu rea-credință	528
§5.2. Revocarea obligatorie în caz de neîndeplinire integrală a obligațiilor civile stabilite prin hotărâre, cu rea-credință	529
§5.3. Revocarea obligatorie în caz de săvârșire în termenul de supraveghere a unei noi infracțiuni, cu intenție sau intenție depășită, pentru care s-a pronunțat o hotărâre de condamnare	530
§5.4. Revocarea facultativă în caz de săvârșire în termenul de supraveghere a unei infracțiuni din culpă	533
§5.5. Efectele revocării amânării aplicării pedepsei	534
§6. Anularea amânării aplicării pedepsei	534
§6.1. Condițiile anulării renunțării la aplicarea pedepsei	535
§6.2. Efectele anulării amânării aplicării pedepsei	536
§7. Efectele amânării aplicării pedepsei	538
Capitolul XI. Individualizarea executării pedepselor	540
Secțiunea I. Dispoziții generale	540
Secțiunea a II-a. Suspendarea executării pedepsei sub supraveghere	540
§1. Noțiune și caracterizare	540
§2. Condițiile suspendării executării pedepsei sub supraveghere	541
§2.1. Condiții privind infracțiunea	542
§2.2. Condiții privind infractorul	543
§3. Cazuri speciale de aplicare	547
§4. Termenul de supraveghere. Măsurile de supraveghere și obligații	548
§4.1. Termenul de supraveghere	548
§4.2. Măsurile de supraveghere	548
§4.3. Obligațiile	549
§4.4. Supravegherea	553
§4.5. Modificarea sau încetarea obligațiilor	554
§5. Revocarea suspendării executării pedepsei sub supraveghere	555
§5.1. Revocarea obligatorie în caz de nerespectare a măsurilor de supraveghere ori de neexecutare a obligațiilor impuse, cu rea-credință	555

§5.2. Revocarea obligatorie în caz de neîndeplinire integrală a obligațiilor civile stabilite prin hotărâre, cu rea-credință	556
§5.3. Revocarea obligatorie în caz de neexecutare a pedepsei amenzii în termenul de supraveghere, care a fost înlocuită cu pedeapsa închisorii	557
§5.4. Revocarea obligatorie în caz de săvârșire în termenul de supraveghere a unei noi infracțiuni, cu intenție sau intenție depășită, pentru care s-a pronunțat o hotărâre de condamnare la pedeapsa închisorii	558
§5.5. Revocarea facultativă în caz de săvârșire în termenul de supraveghere a unei infracțiuni din culpă	562
§5.6. Efectele revocării suspendării executării pedepsei sub supraveghere	563
§6. Anularea suspendării executării pedepsei sub supraveghere	564
§6.1. Condițiile anulării suspendării executării pedepsei sub supraveghere	564
§6.2. Efectele anulării suspendării executării pedepsei sub supraveghere	566
§7. Efectele suspendării executării pedepsei sub supraveghere	566
Secțiunea a III-a. Liberarea condiționată	567
§1. Noțiune și caracterizare	567
§2. Condițiile liberării condiționate	569
§2.1. Condiții liberării condiționate în cazul detențiunii pe viață	569
§2.2. Condițiile liberării condiționate în cazul pedepsei închisorii	574
§3. Procedura de acordare a liberării condiționate	578
§4. Termenul de supraveghere. Măsurile de supraveghere și obligații	580
§4.1. Termenul de supraveghere	580
§4.2. Măsurile de supraveghere	581
§4.3. Obligațiile	582
§4.4. Supravegherea	583
§4.5. Modificarea sau încetarea obligațiilor	584
§5. Revocarea liberării condiționate	585
§5.1. Revocarea obligatorie în caz de nerespectare a măsurilor de supraveghere ori de neexecutare a obligațiilor impuse, cu rea-credință	586
§5.2. Revocarea obligatorie în caz de săvârșire în termenul de supraveghere a unei noi infracțiuni, pentru care s-a pronunțat o hotărâre de condamnare la pedeapsa închisorii	586
§5.3. Efectele revocării liberării condiționate	588
§6. Anularea liberării condiționate	591
§6.1. Condițiile anulării liberării condiționate	591
§6.2. Efectele anulării liberării condiționate	592
§7. Efectele liberării condiționate	594

Capitolul XII. Cauzele care înlătură executarea pedepselor și consecințele condamnării

595

Secțiunea I. Cauzele care înlătură sau modifică executarea pedepselor

595

Subsecțiunea I. Grațierea

596

§1. Noțiune și caracterizare

596

§2. Clasificare

597

§3. Obiectul grațierii

602

§4. Grațierea individuală

603

§5. Grațierea colectivă	604
§6. Efectele grațierii	605
Subsecțiunea a II-a. Prescripția executării pedepsei	607
§1. Noțiune și caracterizare	607
§2. Termenele prescripției executării pedepsei	608
§3. Întreruperea și suspendarea cursului prescripției executării pedepsei.....	610
§3.1. Întreruperea cursului prescripției executării pedepsei.....	611
§3.2. Suspendarea cursului prescripției executării pedepsei	612
§4. Efectele prescripției executării pedepsei.	613
Secțiunea a II-a. Cauzele care înlătură consecințele condamnării	614
Subsecțiunea I. Noțiunea și efectele reabilitării	614
§1. Noțiune și caracterizare	614
§2. Efectele reabilitării	617
Subsecțiunea a II-a. Reabilitarea de drept.....	620
§1. Noțiune și condiții	620
§2. Termenul de reabilitare	622
§3. Constatarea reabilitării de drept	623
§4. Anularea reabilitării de drept?	623
Subsecțiunea a III-a. Reabilitarea judecătorească	624
§1. Noțiune și condiții	624
§2. Termenul de reabilitare	626
§3. Acordarea reabilitării judecătorești	627
§4. Anularea reabilitării.....	629
Capitolul XIII. Minoritatea	630
Secțiunea I. Aspecte introductive.....	630
Secțiunea a II-a. Regimul răspunderii penale a minorului	631
§1. Limitele răspunderii penale	631
§2. Consecințele răspunderii penale.....	632
§3. Măsurile educative	633
§4. Referatul de evaluare.....	634
Secțiunea a III-a. Regimul măsurilor educative neprivative de libertate	635
§1. Considerații introductive	635
§2. Stagiul de formare civică.....	636
§3. Supravegherea	639
§4. Consemnarea la sfârșit de săptămână	639
§4.1. Noțiune și reglementare	639
§4.2. Situații tranzitorii.....	640
§5. Asistarea zilnică	640
§6. Obligații ce pot fi impuse minorului	641
§7. Modificarea sau încetarea obligațiilor.....	642
§8. Prolungirea sau înlocuirea măsurilor educative neprivative de libertate.....	643
Secțiunea a IV-a. Regimul măsurilor educative privative de libertate	644
§1. Considerații introductive	644
§2. Internarea într-un centru educativ	645
§2.1. Noțiune și reglementare	646

§2.2. Situații tranzitorii	648
§3. Internarea într-un centru de detenție	648
§3.1. Noțiuni și reglementare	649
§3.2. Situații tranzitorii	651
§4. Schimbarea regimului de executare	652
§5. Calculul duratei măsurilor educative	653
Secțiunea a V-a. Dispoziții comune	653
§1. Efectele cauzelor de atenuare și agravare	654
§2. Pluralitatea de infracțiuni	654
§2.1. Noțiuni și reglementare	655
§2.2. Situații tranzitorii	656
§3. Descoperirea unei infracțiuni săvârșite în timpul minorității	658
§4. Prescripția răspunderii penale a minorilor	658
§5. Prescripția executării măsurilor educative	659
§6. Efectele măsurilor educative	659
§6.1. Noțiuni și reglementare	659
§6.2. Situații tranzitorii	660
§7. Minorul devenit major	660
Capitolul XIV. Răspunderea penală a persoanei juridice	662
Secțiunea I. Condițiile răspunderii penale a persoanei juridice	662
Subsecțiunea I. Premisele răspunderii penale a persoanei juridice	662
§1. Perspectivă istorică asupra răspunderii penale a persoanei juridice	662
§2. Necesitatea sancționării penale a persoanei juridice	665
Subsecțiunea a II-a. Condițiile răspunderii penale a persoanei juridice	667
§1. Entitățile responsabile	668
§1.1. Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept public	669
§1.2. Răspunderea penală a persoanelor juridice de drept privat	671
§2. Condițiile obiective ale răspunderii penale a persoanei juridice	672
§3. Condițiile subiective ale răspunderii penale a persoanei juridice	674
§4. Concursul între răspunderea penală a persoanei juridice și răspunderea penală a persoanei fizice	676
Secțiunea a II-a. Sancțiunile și măsurile aplicabile persoanei juridice	677
Subsecțiunea I. Sistemul pedepselor aplicabil persoanei juridice	677
Subsecțiunea a II-a. Pedepsele principale aplicabile persoanei juridice	678
§1. Stabilirea amenzii pentru persoana juridică	679
§2. Punerea în executare a pedepsei amenzii	680
Subsecțiunea a III-a. Pedepsele complementare aplicabile persoanei juridice	681
§1. Aplicarea și executarea pedepselor complementare în cazul persoanei juridice	681
§2. Dizolvarea persoanei juridice	682
§2.1. Noțiuni și condiții de aplicare	682
§2.2. Neaplicarea dizolvării persoanei juridice	685
§2.3. Punerea în executare a pedepsei complementare a dizolvării persoanei juridice	686
§3. Suspendarea activității persoanei juridice	687

§3.1. Noțiune și condiții de aplicare.....	687
§3.2. Neaplicarea suspendării activității persoanei juridice	688
§3.3. Punerea în executare a pedepsei complementare a suspendării activității persoanei juridice	689
§4. Închiderea unor puncte de lucru ale persoanei juridice	690
§4.1. Noțiune și condiții de aplicare.....	690
§4.2. Punerea în executare a pedepsei complementare a închiderii unor puncte de lucru ale persoanei juridice	691
§5. Interzicerea de a participa la procedurile de achiziții publice	692
§5.1. Noțiune și condiții de aplicare.....	692
§5.2. Punerea în executare a pedepsei complementare a interzicerii persoanei juridice de a participa la procedurile de achiziții publice	693
§6. Plasarea sub supraveghere judiciară.....	694
§6.1. Noțiune și condiții de aplicare.....	694
§6.2. Neaplicarea pedepsei complementare a plasării sub supraveghere judiciară a persoanei juridice.....	695
§6.3. Punerea în executare a pedepsei complementare a plasării sub supraveghere judiciară.....	695
§7. Afișarea sau publicarea hotărârii de condamnare.....	696
§7.1. Noțiune și condiții de aplicare.....	696
§7.2. Punerea în executare a pedepsei complementare a afișării sau publicării hotărârii de condamnare.....	698
Subsecțiunea a III-a. Măsurile de siguranță aplicabile persoanei juridice	699
Secțiunea a III-a. Dispoziții ale părții generale a Codului penal aplicabile persoanei juridice	699
Subsecțiunea I Individualizarea pedepselor aplicabile persoanei juridice	699
§1. Individualizarea sancțiunilor aplicabile persoanei juridice	699
§2. Stările de atenuare și agravare a pedepsei	701
Subsecțiunea a II-a. Alte instituții din partea generală a Codului penal aplicabile persoanei juridice.....	702
§1. Participația penală	702
§2. Cauzele care exclud infracțiunea.....	703
§3. Cauzele care înlătură răspunderea penală	704
§4. Cauzele care înlătură executarea pedepselor și consecințele condamnării	704
§4.1. Grațierea	704
§4.2. Prescripția executării pedepsei	705
§4.3. Reabilitarea persoanei juridice	705
§5. Efectele comasării și divizării persoanei juridice.....	706
Capitolul XV. Aplicarea legii penale în timp și spațiu.....	708
Secțiunea I. Aplicarea legii penale în timp	708
Subsecțiunea I. Activitatea legii penale	709
§1. Noțiune și condiții.....	709
§2. Intrarea și ieșirea din vigoare a legii penale.....	710
§3. Săvârșirea faptei prevăzute de legea penală în timpul cât legea este în vigoare.....	712

§4. Soluționarea raportului juridic penal de conflict în timpul cât legea este în vigoare.....	713
§5. Concursul de legi penale	713
Subsecțiunea a II-a. Neretroactivitatea legii penale	715
Subsecțiunea a III-a. Retroactivitatea legii penale	716
§1. Legea penală de dezincriminare	716
§2. Legea penală mai favorabilă	719
Subsecțiunea a IV-a. Ultraactivitatea legii penale	719
§1. Legea penală temporară	720
§2. Legea penală mai favorabilă	720
Subsecțiunea a V-a. Legea penală mai favorabilă.....	721
§1. Aplicarea legii penale mai favorabile până la judecarea definitivă a cauzei.....	721
§1.1. Noțiune și condiții.....	721
§1.2. Modalitatea de stabilire a legii penale mai favorabile.....	722
§1.3. Criterii de stabilire a legii penale mai favorabile	725
§1.4. Situații tranzitorii	730
§1.5. Practică judiciară obligatorie.....	731
§2. Aplicarea legii penale mai favorabile după judecarea definitivă a cauzei	751
§2.1. Noțiune și condiții.....	752
§2.2. Reguli de aplicare.....	753
§2.3. Situații tranzitorii	756
§2.4. Practică judiciară obligatorie.....	759
Secțiunea a II-a. Aplicarea legii penale în spațiu	785
Subsecțiunea I. Teritorialitatea legii penale	785
§1. Noțiunea de teritoriu	786
§2. Noțiunea de infracțiune săvârșită pe teritoriul României.....	787
Subsecțiunea a II-a. Personalitatea legii penale	789
§1. Noțiune.....	789
§2. Condiții de aplicare	789
§2.1. Calitatea făptuitorului.....	789
§2.2. Locul săvârșirii faptei.....	790
§2.3. Gravitatea faptei săvârșite și condiția dublei incriminări	790
§2.4. Condiții de procedură pentru urmărirea faptei	792
Subsecțiunea a III-a. Realitatea legii penale	792
§1. Noțiune.....	792
§2. Condiții de aplicare	793
§2.1. Calitatea infractorului și calitatea persoanei vătămate	793
§2.2. Locul săvârșirii faptei.....	794
§2.3. Condiții de procedură pentru urmărirea faptei	794
Subsecțiunea a IV-a. Universalitatea legii penale	795
§1. Noțiune.....	795
§2. Condiții de aplicare	796
§2.1. Calitatea infractorului și calitatea persoanei vătămate	796
§2.2. Locul săvârșirii faptei.....	797

§2.3. Prezența infractorului de bunăvoie în România	797
§2.4. Condiții privind infracțiunea săvârșită sau refuzul extradării ori predării	797
Subsecțiunea a V-a. Excepții de la aplicarea legii penale în spațiu.....	799
§1. Legea penală și tratatele internaționale	799
§2. Imunitatea de jurisdicție	800
Bibliografie generală selectivă	803

Capitolul I

ASPECTE INTRODUCTIVE

Secțiunea I

Dreptul penal ca ramură de drept

§1. Definiție

1. Dreptul penal este una din ramurile dreptului cu vizibilitate în toate aspectele vieții sociale. Legăturile cu dreptul penal se realizează încă din fragedă pruncie, regulile stabilite de această ramură a dreptului se împletesc cu regulile de conviețuire socială dictate de normele morale.

Poveștile noastre preferate pe care le ascultam când eram mici conțin, pe lângă pildele necesare dezvoltării personalității, referiri la dreptul penal și instituțiile sale. Astfel, *Punguța cu doi bani* pune problema existenței infracțiunii de însușirea bunului găsit (art. 243 C. pen.), în cazul cocoșului care găsește banii, respectiv a infracțiunii de furt (art. 228 C. pen.), în cazul boierului care ia punguța cu doi bani cocoșului.

Prâslea cel voinic și merele de aur se învârtă în jurul infracțiunii de omor (art. 188 C. pen.), în cazul fraților lui Prâslea, care îl lasă în fântână fără posibilități de supraviețuire, dar și a posibilelor cauze justificative la această infracțiune (spre exemplu, legitima apărare), în cazul lui Prâslea, care omoară zmeii pentru a elibera fetele de împărat; povestea *Tom Degețel* ridică problema infracțiunii de abandon de familie (art. 378 C. pen.).

Nici religia nu ocolește regulile de conduită impuse de dreptul penal (dacă ne raportăm la trei din cele mai importante porunci din Biblie – să nu ucizi, să nu furi, să nu mărturisești strâmb împotriva aproapelui tău).

În general, dreptul penal stabilește reguli de conduită pentru protejarea unor valori sociale importante pentru comunitate, reguli care sunt în concordanță cu preceptele morale ale unei societăți date la un anumit moment istoric.

Putem defini dreptul penal ca fiind acea ramură a dreptului care stabilește faptele care constituie infracțiuni, condițiile de existență ale acestora, condițiile de tragere la răspundere penală¹ a infractorului și sancțiunile aplicabile acestuia, precum și alte măsuri care pot fi dispuse în cazul săvârșirii unei fapte prevăzute de legea penală.

Dreptul penal este considerat în doctrină ca fiind „câinele de pază” al ordinii sociale, revenindu-i misiunea apărării valorilor fundamentale ale vieții în societate².

Din cele ce precedă conchidem faptul că dreptul penal, ca ramură a dreptului, reglementează relații de conviețuire socială, protejând cele mai importante valori sociale ale unei comunități. De altfel, însăși denumirea acestei ramuri a dreptului este sugestivă, derivând din latinul *poena* (pedeapsă) și din adjectivul *poenalis* (referitor la pedeapsă)³.

Ca noțiune echivalentă se utilizează în doctrină și noțiunea de „drept criminal”, derivată din latinescul *crimen*, *-inis* (învinuire, acuzație, crimă)⁴.

¹ Consider, alături de alți autori, că instituția răspunderii penale constituie o complicație inutilă a teoriei dreptului penal, putând fi suplinită de instituția pedepsei, interpretată în sens larg. Atâta timp cât Codul penal stabilește cauze care înlătură răspunderea penală, însă voi analiza această instituție, care este inclusă de doctrina majoritară în cele trei instituții majore care guvernează dreptul penal: infracțiunea, răspunderea penală și pedeapsa.

² F. Streteanu, D. Nițu, *Drept penal. Partea generală*, vol. I, Ed. Universul Juridic, București, 2014, p. 9.

³ M. Hotca, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2017, p. 7.

⁴ V. Pașca, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 11.

§2. Funcțiile dreptului penal

2. Funcțiile dreptului penal sunt definite în literatura de specialitate ca fiind sarcina sau rolul pe care acesta trebuie să îl îndeplinească în societate¹.

Există opinii diverse în doctrina dreptului penal cu privire la funcțiile acestuia. Unii autori consideră că există două funcții care pot fi asociate dreptului penal², respectiv funcția protectoare și funcția educativă, alți autori consideră că dreptul penal îndeplinește trei funcții, respectiv funcția preventivă, funcția normativă și funcția asigurării dezvoltării sistemului de valori sociale³. Consider, alături de alți autori, că dreptul penal îndeplinește funcțiile normativă, preventiv-educativă și sancționatoare⁴.

Funcția normativă a dreptului penal constă în sarcina statului de a stabili protecția relațiilor sociale fundamentale prin intermediul normelor penale prevăzute în codul penal și în legile speciale cu dispoziții penale. Statul, prin intermediul legiuitorului, trebuie să stabilească o politică penală coerentă privind prevenirea, descoperirea și sancționarea infracțiunilor, precum și a tratamentului penal aplicabil infractorilor. Funcția normativă este considerată de unii autori ca fiind o funcție protectoare sub un dublu aspect: protecția valorilor sociale fundamentale, pe de o parte, dar și o protecție a infractorului împotriva unor reacții disproporționate sau abuzive ale statului⁵.

Funcția preventiv-educativă constă în sarcina statului de formare în sânul societății a unei conștiințe colective de respect al valorilor sociale ocrotite de legea penală⁶. Această funcție este în strânsă legătură cu funcția normativă, care are, prin însăși reglementarea sancțiunilor aplicabile infracțiunilor stabilite prin legislația penală, un caracter pronunțat preventiv. Funcția preventivă nu constă numai în reglementarea infracțiunilor și a pedepselor aplicabile acestora în legislația penală (prevenția generală), ci în toate aspectele legate de crearea unei conștiințe colective de respectare a regulilor societății, plecând de la conștientizarea comportamentelor antisociale în școli, continuând cu programe de prevenție generală sau specială adresate întregii populații sau numai anumitor categorii de persoane vulnerabile și terminând cu programe de educație civică.

Funcția educativă se realizează prin motivarea membrilor societății în sensul respectării dispozițiilor legale, dincolo de amenințarea sancțiunii penale atașate ei⁷. Educația societății în general realizează funcția preventivă generală a dreptului penal, dar putem vorbi și de o funcție preventivă specială, prin reeducarea infractorului pentru reinserția acestuia în societate⁸.

Funcția sancționatoare a dreptului penal constă în rolul statului, prin organele sale judiciare, de a identifica, în cazul încălcării normelor de conviețuire socială reglementate prin intermediul dreptului penal, persoanele responsabile de săvârșirea faptelor antisociale și de a

¹ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 10, M. Hotca, *op. cit.*, p. 9.

² F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 12.

³ C. Bulai, B.N. Bulai, *Manual de drept penal. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2007, p. 8; C. Mitrache, Cr. Mitrache, *Drept penal român. Partea generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 32.

⁴ A se vedea, în acest sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 10.

⁵ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 12.

⁶ M. Hotca, *op. cit.*, p. 10.

⁷ F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 13.

⁸ Unul dintre cele mai importante aspecte ale funcției preventiv-educative, care, din păcate, nu funcționează la parametrii optimi nici în sistemul penitenciar din România, dar nici în sistemul de probațiune destinat supravegherii persoanelor supuse unor mijloace de individualizare a stabilirii, aplicării sau executării pedepsei neprivative de libertate. Principalele cauze pe care le identific pentru eșecul funcției prevenției speciale sunt constituite de lipsa personalului, condițiile de detenție, dar și mesajul incoerent al statului în domeniul educației.

aplica acestora sancțiunile sau măsurile specifice prevăzute în norma de incriminare (pedepse, măsuri educative, măsuri de siguranță). Funcția sancționatoare este văzută în practica judiciară ca având un rol foarte important în realizarea prevenției speciale, pe de o parte prin îndepărtarea temporară din societate a persoanei care a încălcat legea (în cazul aplicării unei pedepse privative de libertate), iar pe de altă parte prin atenționarea celorlalți membri ai societății asupra consecințelor la care se expun în eventualitatea încălcării normei, dar și asupra promptitudinii reacției statului în cazul încălcării acesteia¹.

§3. Caracterele dreptului penal

3. Doctrina este relativ unanimă în a stabili trei caractere ale dreptului penal: caracterul de drept public, caracterul autonom și caracterul unitar².

Sistemul actual al dreptului are două mari componente: dreptul public și dreptul privat. Dreptul penal aparține **dreptului public**, raporturile juridice reglementate de dreptul penal fiind raporturi de putere sau autoritate născute între stat, ca putere publică, și cetățeni, ca destinatari ai normei penale, în cazul raporturilor juridice de conformare, sau ca făptuitori ori persoane vătămate, în cazul raporturilor juridice de conflict, generate de săvârșirea unei fapte prevăzute de legea penală³.

Caracterul autonom al dreptului penal este dat de obiectul propriu de reglementare (autonomia normativă), dar și de autonomia conceptuală și procedurală. Prin autonomie normativă se înțelege aptitudinea dreptului penal de a crea norme de conduită, fără a se limita la a sancționa încălcări ale normelor impuse de alte ramuri de drept. Autonomia conceptuală se manifestă prin aceea că dreptul penal poate conferi un alt sens noțiunilor, instituțiilor și termenilor folosiți, diferit de cel al altor ramuri de drept din care sunt preluați. Autonomia procedurală presupune că procesul penal se bucură de o independență completă în raport cu procedurile nepenale din alte ramuri de drept⁴.

Caracterul unitar al dreptului penal semnifică necesitatea interpretării normelor penale ca un tot unitar, cu caracter de sistem. Dreptul penal cuprinde atât norme penale generale, cât și norme penale speciale, care se regăsesc în partea specială a codului penal sau în legi penale speciale ori în legi nepenale care cuprind dispoziții penale, iar aplicarea acestor norme este condiționată de interacțiunea acestora și de strânsa lor conexiune. Nu se poate imagina aplicarea dispozițiilor de drept penal, partea specială, referitoare la incriminarea unei infracțiuni fără a se face aplicarea dispozițiilor din partea generală referitoare la trăsăturile esențiale ale infracțiunii, cauzele justificative sau de neimputabilitate, cauzele care înlătură răspunderea penală, sistemul sancționator etc.⁵.

¹ Transformarea funcției sancționatoare într-o funcție preventivă este, în opinia mea, o justificare a unei realități care îndepărtează puțin morala de religie: asumarea obligației în societate de a ne judeca semenii, spre deosebire de religie, care atribuie această funcție de judecată divinității.

² În doctrină se mai afirmă că dreptul penal mai prezintă un caracter subsidiar și un caracter selectiv. Fără a nega justetea acestor afirmații, voi analiza aceste caractere ale dreptului penal atunci când mă voi referi la criteriile de incriminare, în analiza principiilor dreptului penal. A se vedea, în acest sens, **F. Streteanu, D. Nițu, op. cit.**, pp. 19-21, **M. Hotca, op. cit.**, p. 12.

³ **V. Pașca, op. cit.**, p. 14.

⁴ Pentru mai multe detalii, a se vedea **F. Streteanu, D. Nițu, op. cit.**, pp. 16-19. Faptul că afirm despre capacitatea dreptului penal de a crea norme de conduită nu mă transformă într-un pozitivist radicalist de genul lui Kelsen, aici afirm pur și simplu că dreptul penal are caracter autonom în raport cu alte ramuri de drept, iar nu faptul că izvorul material al normelor juridice este identic cu cel formal.

⁵ Caracterul unitar al dreptului penal este pus în discuție, în practica judiciară, în interpretarea și aplicarea legii penale în timp, în special atunci când se analizează legea penală mai favorabilă. Interpretarea dată acestor

§4. Sistemul de drept penal actual

4. Există mai multe criterii în baza cărora normele penale pot fi clasificate, fără a afecta unitatea sau autonomia dreptului penal¹.

O primă distincție se face în doctrină între **dreptul penal, partea generală, și dreptul penal, partea specială**.

Dreptul penal, partea generală, cuprinde un ansamblu de norme cu caracter de principiu care se aplică ca un întreg fiecărei norme cuprinse în dreptul penal, partea specială. Dreptul penal, partea generală cuprinde norme care stabilesc principiile dreptului penal, aplicarea legii penale în timp și spațiu, definiția infracțiunii, cauzele justificative și de neimputabilitate, formele infracțiunii după fazele lor de desfășurare, unitatea și pluralitatea de infracțiuni, cauzele care înlătură răspunderea penală, pedepsele și individualizarea acestora, măsurile de siguranță, măsurile educative, cauzele care înlătură executarea pedepsei sau consecințele condamnării. Dreptul penal, partea specială, se regăsește în codul penal, în legi penale speciale și legi speciale nepenale care cuprind dispoziții penale și privește incriminarea anumitor comportamente periculoase pentru societate sau membrii acesteia ca infracțiuni.

Această distincție se face în scop didactic, în realitate normele de drept penal special neputându-se aplica în lipsa celor cuprinse în partea generală a codului penal, iar acestea din urmă sunt lipsite de funcționalitate în lipsa normelor care incriminează fapte concrete ca infracțiuni.

În funcție de obiectul de reglementare al normei, dar și de scopul acesteia de a oferi un drept, o facultate, ori de reglementare a unei proceduri, distingem între **dreptul penal material (substanțial) și dreptul penal formal (procesual)**².

Această distincție are relevanță numai în ceea ce privește aplicarea legii penale în timp, normele de drept substanțial supunându-se principiului legii penale mai favorabile (permițând retroactivitatea, respectiv ultraactivitatea legii), în timp ce dispozițiile procesuale sunt supuse regulii *tempus regit actum* (expresie care denumeste principiul activității legii procesuale, în sensul că un act se încheie potrivit legii în vigoare în momentul întocmirii acestuia). Atât partea generală, cât și partea specială a codului penal aparțin dreptului penal material (substanțial). Regulile procesuale formale se regăsesc în codul de procedură penală.

O altă delimitare se face în doctrină între **dreptul penal intern și dreptul penal internațional**. Dreptul penal intern cuprinde totalitatea normelor juridice adoptate la nivelul unui stat la un anumit moment dat. Dreptul penal internațional³ conține acele norme juridice

instituții de Curtea Constituțională prin decizia nr. 265/2014 este deficitară, permițând nu numai aplicarea globală a legii penale mai favorabile, ci și aplicarea autonomă a dispozițiilor cuprinse în legi diferite, încălcând caracterul unitar al dreptului penal. Astfel, în practica judiciară există și interpretarea că este permisă aplicarea concomitentă a unor dispoziții din legi distincte (cum ar fi prevederile privind incriminarea faptei, care se găsesc într-o lege specială veche mai favorabilă, combinate cu prevederile de parte generală mai favorabile, care se regăsesc în noul cod penal), care nu se succed una pe cealaltă.

¹ M. Hotca, *op. cit.*, p. 13.

² În același sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 14.

³ În doctrină se face distincția între dreptul penal internațional și dreptul internațional penal. Dreptul penal internațional cuprinde regulile care reglementează cooperarea și asistența juridică internațională în materie penală. Dreptul internațional penal conține acele norme juridice prin care anumite fapte sunt incriminate ca infracțiuni în plan internațional. Se observă că diferența între dreptul penal internațional și dreptul internațional penal este identică cu cea dintre dreptul penal formal (procesual) și dreptul penal material (substanțial). În realitate, ceea ce este denumit drept penal internațional în doctrina română este de fapt drept procesual penal internațional.

prin care anumite fapte sunt incriminate ca infracțiuni în plan internațional (inclusiv european¹).

În literatura de specialitate se afirmă necesitatea recunoașterii unor noi subramuri ale dreptului penal care să reglementeze anumite categorii de relații de apărare socială, cum ar fi dreptul penal al afacerilor, dreptul penal al minorilor, dreptul penal al muncii, dreptul penal al mediului, dreptul penal vamal, dreptul penal fiscal. Așa cum s-a exprimat plastic un reputat profesor de drept penal, aceste formulări corespund, mai degrabă, unor cerințe didactice, diversitatea unor asemenea lucrări având un „conținut cu o geometrie variabilă”, depinzând de optica autorilor și nu reprezintă o clasificare riguros științifică corespunzătoare unor subramuri ale dreptului penal². De altfel, tot în literatura de specialitate se susține că o asemenea divizare a dreptului penal în subramuri nu este posibilă *de lege lata*³.

§5. Evoluția dreptului penal

5. Norme de drept penal au fost incidente și aplicabile încă din cele mai vechi timpuri. Spre deosebire de dreptul civil, care este cristalizat și are o evoluție deosebită încă din vremea romanilor, evoluția dreptului penal este de dată recentă.

Apariția în țara noastră a unor dispoziții penale mai consistente este semnalată începând cu secolul al XVII-lea. Astfel, în anul 1646 apare la Iași Pravila lui Vasile Lupu, iar în anul 1652 la Târgoviște Pravila lui Matei Basarab. Ambele coduri conțineau dispoziții mixte, civile și penale, nefiind exclusiv penale, însă prevedeau pedepse brutale cu scop intimidant, precum pedeapsa cu moartea⁴ (prin spânzurare, trageră în țeapă, ardere de viu, înecare, sugrumare, îngropare de viu) ori pedepse corporale (mutilarea – tăierea mâinilor, a limbii, a urechilor, nasului sau organului sexual; turnarea de plumb topit pe gâtul condamnatului; înfierarea; bătaia), pedepse privative de libertate (ocna pe viață sau pe timp mărginit, grosul – închisoare destinată detențiunii preventive pentru oamenii de rând, varta – închisoare destinată debitorilor) ori de excludere din societate (surghiunul)⁵.

Înainte de codurile penale moderne au mai apărut Condica lui Sturza în Moldova în anul 1826 și Condica lui Caragea în Țara Românească sau Condica criminală a lui Barbu Știrbei în Muntenia în 1852⁶.

Codurile penale moderne adoptate după unirea principatelor române sunt Codul penal din 1864, Codul penal din 1936 (Codul penal Carol al II-lea), Codul penal din 1968 și Codul penal din 2009.

Codul penal din 1864 (intrat în vigoare în 1865) este primul cod penal care unifică o parte din legislația penală a statelor române unite în anul 1859. Acest cod este inspirat din Codul penal francez din 1810, dar și de Codul penal prusac din 1851. Codul reflectă principii moderne, ca legalitatea incriminării, legalitatea pedepsei, neretroactivitatea legii penale, aplicarea legii penale mai favorabile, dezincriminarea, egalitatea în fața legii penale,

¹ La nivelul Uniunii Europene se regăsesc numeroase instrumente (Decizii-cadru, Directive) care obligă statele membre să-și armonizeze legislația în domeniul dreptului penal substanțial, prin incriminarea anumitor fapte ca infracțiuni sau prin armonizarea sancțiunilor aplicabile, atât ca natură, cât și ca durată.

² V. Pașca, *op. cit.*, p. 15.

³ A se vedea, în acest sens, M. Hotca, *op. cit.*, p. 15, F. Streteanu, D. Nițu, *op. cit.*, p. 26.

⁴ T. Dima, *Drept penal, partea generală*, ed. a 3-a, Ed. Hamangiu, București, 2014, p. 1.

⁵ P. Strihan, în V. Hanga, Gh. Cronț, I. Floca, V. Goergescu, A. Herlea, L. Marcu, I. Matei, D. Mioc, O. Sachelarie, N. Stoicescu, P. Strihan, V. Șotropa, R. Vulcănescu, *Istoria dreptului românesc, vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, pp. 447-450.

⁶ T. Dima, *op. cit.*, p. 1.

răspunderea penală subiectivă, dar renunță și la pedeapsa cu moartea, confiscarea averii sau pedepsele corporale din reglementările anterioare¹.

Codul penal Carol al II-lea din 1936 (intrat în vigoare în 1937) reprezintă în același timp un pas înainte, dar și unul înapoi raportat la codul din 1964. Acesta introduce instituții noi, precum măsurile de siguranță, răspunderea penală a persoanei juridice și regimul juridic aplicabil minorilor infractori, dar și pedeapsa cu moartea (din anul 1938) sau analogia (din anul 1948). Atât în codul penal din 1864, cât și în cel din 1936, infracțiunile sunt împărțite, după modelul francez, în funcție de gravitate, în crime, delikte și contravenții².

Codul penal din 1968 (intrat în vigoare în 1969) reprezintă un cod penal modern, redactat sub coordonarea profesorului Vintilă Dongoroz, deși adoptat în vremea regimului comunist. În acest cod este definită pentru prima dată infracțiunea în legislație, stabilindu-se trăsăturile esențiale ale acesteia, se renunță la sistematizarea infracțiunilor în crime, delikte și contravenții, se separă domeniul contravențional de cel penal, se ridică limitele răspunderii penale pentru minorul infractor³.

Acest cod suferă numeroase modificări, în special după schimbarea regimului comunist în 1989, iar în perioada 2000-2004 se lucrează la elaborarea unui nou cod penal. Astfel, în anul 2004 este publicat în Monitorul Oficial⁴ un nou cod penal, care se apropia ca reglementare de codul penal din 1939 (delimitarea infracțiunilor în crime și delikte), menținea definiția infracțiunii din Codul penal din 1968, dar introducea delimitarea cauzelor care exclud infracțiunea în cauze justificative și cauze care înlătură caracterul penal al faptei. Ceea ce este particular cu privire la acest cod este că acesta nu a intrat niciodată în vigoare, nefiind redactat și publicat vreun cod de procedură penală care să însoțească normele de drept penal substanțial și să detalieze aplicarea acestora.

În aceste condiții, a fost redactat un nou cod penal, care a fost publicat în Monitorul Oficial în anul 2009 și a intrat în vigoare la 1 februarie 2014. Acest cod se îndepărtează de tradiția codului penal de la 1968 și se apropie de definiția dată infracțiunii în doctrina penală germană și spaniolă, cu delimitarea cauzelor justificative de cauzele de neimputabilitate, introducând, de asemenea, sistemul zilelor-amendă atât pentru sancționarea persoanei fizice, cât și a celei juridice. Ca o nouă politică penală se reduc limitele de pedeapsă pentru infractorii primari și se sporește drastic sancționarea infractorilor cu antecedente penale sau care comit mai multe infracțiuni, introducându-se sancționarea concursului de infracțiuni cu spor obligatoriu fix ori cumulul aritmetic pentru recidiva postcondamnatorie.

¹ M. Hotca, *op. cit.*, p. 21. Potrivit art. 7, pedepsele pentru crime erau munca silnică pe toată viața; munca silnică pe timp mărginit de la 5 până la 20 ani; reclusiunea într-o casă de muncă, de la 5 ani până la 10 ani; detențiunea de la 3 ani până la 10 ani; degradațiunea civică de la 3 ani până la 10 ani. Potrivit art. 8, pedepsele pentru delikte erau închisoarea de la 15 zile până la 5 ani; interdicțiunea de la 6 luni până la 6 ani a unora din drepturile politice, civile ori de familie; amenda de la 26 lei în sus. Potrivit art. 9, pedepsele pentru contravenții erau închisoarea de la 1 până la 15 zile; amenda de la 5 până la 25 lei.

² Potrivit art. 22, pedepsele pentru crime erau, în materie de drept comun, munca silnică pe viață; munca silnică pe timp mărginit de la 5 la 25 ani; temnița grea de la 3 la 20 ani, iar în materie politică detențiunea grea pe viață; detențiunea grea de la 5 la 25 ani; detențiunea riguroasă de la 3 la 20 ani. Potrivit art. 23, pedepsele pentru delikte erau în materie de drept comun închisoare corecțională de la o lună la 12 ani; amenda de la 2.000 la 20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum, iar în materie politică detențiunea simplă de la o lună la 12 ani; amenda de la 2.000 la 20.000 lei, afară de cazul când legea prevede un alt maximum. Potrivit art. 24, pedepsele pentru contravenții erau închisoarea polițienească de la o zi la o lună; amenda de la 50 la 1.500 lei.

³ A se vedea, pentru mai multe detalii, V. Dongoroz, în V. Dongoroz, S. Kahane, I. Oancea, I. Fodor, N. Ilescu, C. Bulai, R. Stănoiu, *Explicații teoretice ale codului penal român, partea generală, vol. I*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1969, pp. 5-33.

⁴ Codul penal din 28 iunie 2004 (Legea nr. 301/2004), publicat în M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004.

§6. Știința dreptului penal

6. Știința dreptului penal a avut, în literatura de specialitate, definiții mai restrânse sau mai extinse. Astfel, se consideră că știința dreptului penal este acea ramură a științelor juridice care cuprinde ideile, teoriile sau concepțiile referitoare la dreptul penal pozitiv și principiile care-l cârmuiesc¹. Într-o altă opinie, preluându-se definiția profesorului Tanoviceanu, se afirmă că știința dreptului penal este constituită din grupul disciplinelor care au de studiat crima ca fenomen juridic – infracțiunea – conflictul de interese juridice produs de actele criminale, consecințele juridice ale crimei – pedeapsă și reparațiune. Din acest grup fac parte dreptul penal, procedura penală, legile penale cu caracter penal, legislația penitenciară².

Știința dreptului penal are ca obiect de studiu dreptul penal (ca legislație). Știința dreptului penal poate fi denumită și prin alte expresii, cum ar fi doctrina dreptului penal, literatura dreptului penal, teoria dreptului penal sau enciclopedia dreptului penal³. În principiu, obiectul său de studiu îl constituie dreptul penal în vigoare, însă în cadrul științei dreptului penal se dau explicații și cu privire la istoria dreptului penal român, adică la reglementările anterioare legii penale în vigoare, precum și cu privire la dreptul comparat, adică la experiența legislativă a altor țări⁴.

În literatura de specialitate se afirmă că știința dreptului penal efectuează un întreg studiu asupra normelor și instituțiilor penale: exegetic, având ca obiect cunoașterea, în parte, a fiecărei reguli de drept, în conceptul, în funcția și în sfera sa de aplicare; dogmatic, având ca obiect cunoașterea principiilor fundamentale, generale și speciale ale dreptului normativ; critic, având ca obiect descoperirea imperfecțiunilor dreptului, lipsa de armonizare între forma și substanța dreptului, discordanța între corpul unor reguli de drept și rezultatele la care acestea conduc⁵.

Ca și evoluția dreptului penal, știința dreptului penal s-a dezvoltat începând din secolul al XVII-lea, odată cu codificările comportamentelor periculoase. Aceasta nu înseamnă că nu există referiri anterioare acestei perioade în literatura de specialitate, dar cercetarea anterioară se axa pe fundamentele dreptului în general, fără a face vreo analiză particulară sau exclusivă a dreptului penal.

Există două școli fundamentale în știința dreptului, cu diferite curente și diverși susținători: școala naturală și școala pozitivistă⁶.

Școala naturală afirmă în principal că toate legile adoptate de oameni trebuie să fie în concordanță cu principiile fundamentale ale naturii, care sunt imuabile și universal valabile⁷. *Dreptul natural* este o lege superioară, după care se apreciază justetea legii pozitive, acest drept neputând fi modificat, abrogat și nu se poate devia de la el, deoarece este o lege

¹ M. Hotca, *op. cit.*, p. 22.

² T. Dima, *op. cit.*, p. 11, I. Tanoviceanu, *Tratat de drept și procedură penală*, vol. I, ed. a 2-a, Ed. Tipografia Curentul Judiciar, București, 1924, p. 186.

³ M. Hotca, *op. cit.*, p. 22.

⁴ I. Pascu, în I. Pascu, A.S. Uzlău, Gh. Muscalu, *Drept penal, partea generală*, ed. a 4-a, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 7.

⁵ V. Dongoroz, *Tratat de drept penal* (reeditarea ediției din 1939), Ed. Societății Tempus, București, 2000, pp. 79-80.

⁶ Pentru mai multe detalii, a se vedea T. Avrigeanu, *Pericol social, vinovăție personală și imputare penală*, Ed. Wolters Kluwer, București, 2010, W. Star, *Law and Morality in HLA Hart's Legal Philosophy*, Marquette Law Review nr. 4/1984, vol. 67, pp. 673-689.

⁷ Deși despre originea acestor principii naturale există divergențe între adepții școlii naturale, unii afirmând că acestea provin de la divinitate, alții din observarea rațională a naturii, iar alții propun o varietate de alte fundamente între cele două deja expuse.

naturală înăscută, implantată în individ. Dreptul natural precede orice lege scrisă, existența statului. Legea naturii este rațiunea supremă după care oamenii deosebesc dreptul de nedrept, cinstea de rușine¹. Principalii susținători ai acestei școli sunt Socrate, Platon, Aristotel, Cicero, Augustin, Toma D'Aquino, Hugo Grotius, Thomas Hobbes, John Locke, Immanuel Kant.

Școala pozitivistă susține teza că existența și conținutul legii depind de fapte sociale, și nu de substanța acesteia. Teza pozitivistă nu spune că substanța legii este neinteligibilă, lipsită de importanță sau periferică față de filozofia dreptului, ci doar că aceasta nu determină dacă există legi sau sisteme juridice. Pozitivismul legal este o filozofie a dreptului care subliniază natura convențională a legii, aceasta reprezentând o construcție a societății. Potrivit pozitivismului legal, legea este sinonimă cu normele pozitive, adică normele făcute de legiuitor sau considerate ca drept comun sau jurisprudență. Criteriile formale privind originea legii, aplicarea legii și eficacitatea legală sunt suficiente pentru ca normele sociale să fie considerate drept. Pozitivismul legal nu se bazează pe legea poruncilor divine, a rațiunii sau a drepturilor omului². Exponenții acestei teorii sunt Jeremy Bentham, John Austin, JS Mill, John Gray, Hans Kelsen, HLA Hart, Joseph Raz³, Gunther Jakobs.

În ceea ce privește știința dreptului penal modern, în literatura juridică de specialitate română se afirmă că aceasta a început să se dezvolte odată cu apariția lucrării *Dei delitti e delle pene*, în anul 1964, a lui Cesare Beccaria. Odată cu aceasta, s-a dezvoltat doctrina clasică a dreptului penal, bazată pe ideea omului dotat naturalmente cu liber arbitru, având capacitatea de a distinge între bine și rău și libertatea de a-și alege conduita pe care dorește să o urmeze⁴. Doctrina pozitivistă, dezvoltată de Enrico Ferri, Cesare Lombroso și Raffaele Garofalo, a promovat ideea că infractorul, departe de a fi liber, este determinat în chip absolut, în manifestările sale, de factori criminogeni de ordin biologic, social și cosmo-telurici⁵. Cele două doctrine transpun în domeniul dreptului penal teoriile școlilor naturală și pozitivistă, fiind puternic influențate de curentele ideologice generale ale dreptului. O altă doctrină menționată în literatura de specialitate este doctrina apărării sociale, potrivit căreia finalitatea dreptului o reprezintă apărarea socială realizată prin prevenire și represiune, promotorii acestui curent fiind Filippo Gramatica și Marc Ancel⁶.

Dincolo de aceste curente care se încadrează la granița între criminologie și filosofia dreptului penal, în dezvoltarea științei dreptului penal pe plan internațional s-au remarcat autori germani (Hans Welzel, Claus Roxin, Gunther Jakobs), englezi (HLA Hart, RA Duff, John Stuart Mill), americani (Herbert Wechsler, George Fletcher, Mark Dubber), italieni (G. Fiandaca, E. Musco, Antolisei), spanioli (E. Bacigalupo, S. Mir Puig, F. Munoz Conde) sau francezi (R. Merle, A. Vitu, F. Desportes, F. Le Gunehec), care au contribuit la fundamentele științei dreptului penal din ziua de astăzi.

În literatura juridică recentă s-au pus bazele unor studii importante în materia dreptului penal comparat, remarcându-se aici, printre alții, Mireille Delmas Marty, Jean Pradel, Andre Klip, John Vaervaele, Anne Weyemberg, Katalin Ligeti, Valsamis Mitsilegas, pentru a

¹ I. Ursan, *Principalele școli și curente de drept în gândirea juridică*, Chișinău, 1998, p. 15.

² A se vedea, în acest sens, Stanford Encyclopedia of Philosophy.

³ W. Star, *op. cit.*, p. 673.

⁴ M. Hotca, *op. cit.*, p. 27.

⁵ I. Pascu, *op. cit.*, p. 9.

⁶ Gh. Nistoreanu, în V. Dobrinou, Gh. Nistoreanu, I. Pascu, A. Boroi, I. Molnar, V. Lazăr, *Drept penal, partea generală*, Ed. Europa Nova, București, 1997, p. 17.